

ANTARKTIK: POLARNA I ATIPIČNA BEZBEDNOSNA DILEMA U JUŽNOJ HEMISFERI

Jovanka KUVKALOVIĆ-STAMATOVIĆ¹

Apstrakt: Uspon vojnih aktivnosti u neposrednoj blizini Antarktika tokom poslednjih nekoliko godina potvrđuje tezu da polarne igre velikih sila odlikavaju tekuće promene u savremenom međunarodnom poretku. Rapidno povećanje vojnih ekspedicija u ovom delu sveta čini južni ostrvski lanac bogatijim za još jednu, nuklearnu i geografski najudaljeniju kariku – Kinu. Premda su teorijska uporišta za razumevanje dinamike polarnih nadmetanja najčešće poticala iz realističke škole mišljenja, primena koncepta bezbednosne dileme do sada nije zapažena u ledenom pojasu Južne hemisfere. Situacija u kojoj države akumuliranjem vojne moći podstiču identično ponašanje drugih aktera karakteristična je za oba polarna kruga, pri čemu se osobene karakteristike antarktičke bezbednosne dileme sastoje u: 1) statusu demilitarizovane zone, kojim se vojni manevri i eksploatacija resursa ograničavaju na akvatorijalno i vazdušno prostranstvo u neposrednoj blizini; 2) odsustvu višeg, nadnacionalnog tela koje bi kontrolisalo aktivnosti u oblasti Antarktika; 3) poziciji Antarktika kao geografski najudaljenije tačke kineske polarne strategije. Prema tome, osnovna pretpostavka od koje se polazi u radu je da spirala bezbednosnih interakcija nadomak „južne ledene kape“ ilustruje polarnu i atipičnu bezbednosnu dilemu. Dominantno sledeći kvalitativnu perspektivu rada, analiza je fokusirana na poziciju

¹ Istraživač-pripravnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
E-mail: jovankaks@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2021. godine.

Australije, Argentine, Kine i Brazila. Nepoželjni scenario antarktičke bezbednosne dileme predstavljala bi militarizacija šireg polarnog luka, kao i narušavanje tradicionalnog prijateljstva dveju članica BRIKS-a, zbog čega se preporučuje formiranje Antarktičkog saveta.

Gljučne reči: Antarktik, Kina, polarna bezbednosna dilema.

UVODNA RAZMATRANJA

Antarktik počiva na kopnu koje je u prošlosti pripadalo megakontinentu Gondvana i koje je usitnjavanjem dovelo do nastanka Južne Amerike, Afrike i Okeanije. Na osnovu geoloških parametara procenjuje se da Antarktik obiluje naftom, gasom, bakrom, uranijumom i mnogim drugim vrstama minerala velike komercijalne vrednosti. Takođe, predstavlja glavni rezervoar slatke vode na planeti sa 70% ukupne zapremine, čime doprinosi balansu globalnih temperature (de Aguiar and de Mattos 2018, 198–199). Međutim, poteškoće na koje države nailaze prilikom eksploatacije ovih resursa i dalje čine njihovo komercijalno iskorišćavanje jedva izvodljivim. Kratkim pregledom geostrateških odlika Antarktika započinjemo uvod o ljudskim aktivnostima, odnosno „herojskim“ istraživanjima koja su, nadahnuta ovim prostorom, imala dualnu svrhu – naučnu spoznaju i teritorijalno osvajanje. Krajem XIX veka australijski kolonijalisti su među prvima pogledali na jug ne bi li utvrdili kako „veliki zaleđeni sused“ utiče na australijsku klimu, a potom i ostvarivanje političkih i ekonomskih interesa njihove države (Bray 2016, 260). To je bio jedan od razloga da se Antarktik tokom proteklog stoleća naziva mestom za heroje i otkrića u službi (uglavnom zapadnih) država, „kontinentom nauke“, „Svetskim parkom“ i, paradoksalno, najvećom divljinom (Hemmings 2017, 514).

Krajem devedesetih godina XX veka iskrcavanje prve vojne sile na Antarktik smatralo se velikom prednošću, budući da je čitava njena obala nepristupačna i praktično bez invazivnih plaža. Retrospektivno gledajući, najzlokobnije strateško promišljanje, zabeleženo u to vreme, činila je potencijalna upotreba Antarktika kao mesta za lansiranje interkontinentalnog balističkog sistema rakete. Sa njegovog prostora je ispaljivanje samo jedne balističke rakete imalo dovoljan domet da dosegne bilo koji deo naše planete, zbog čega je Antarktik oduvek predstavljao solidnu bazu za lansiranje termonuklearnog oružja (Joyner 1989, 86). Od

protekle decenije, intenzitet antarktičkih aktivnosti beleži permanentni rast koji prostranstvo „južne ledene kape“ izlaže uvećanom ljudskom pritisku. Samo dva posto kontinenta nije pokriveno ledom što omogućava zainteresovanim državama da svoje baze i aktivnosti grupišu pretežno na ovom području, održavanjem antarktičkih „gradova“ (Joyner and Ewing 1991, 16). Njihov uticaj na životnu sredinu Južne hemisfere postaje sve veći i ozbiljniji, poput komercijalne vrednosti Antarktika na koju direktan uticaj ostvaruje turizam (Frame 2020, 12).² Međutim, antarktički turizam je, do sada, bio uglavnom zapadnjački kontrolisana industrija koja zbog pojave novih, azijskih igrača, trenutno prolazi kroz fazu strukturalnih promena (Hemmings 2017, 515). Decenijama duga rasprava o upravljanju turizmom se, pored antarktičkih resursa, nalazi u središtu savremene antarktičke geopolitike, čija istraživanja prate tendenciju polarne ekspanzije azijskih država. Antarktička geopolitika, u užem smislu, sadrži ideju očuvanja životne sredine koja predstavlja spoj globalnih politika i lokalnih uticaja na biodiverzitet kako bi se redefinisao državni suverenitet nad prirodnim resursima (Ramutsindela et al. 2020, 23). Suparnička nastojanja i politička praksa zainteresovanih aktera pomenutom geopolitičkom spregom razmišljanja i delovanja oblikuju novi sistem upravljanja koji simbolizuje „postkolonijalni Antarktiki“ i prisustvo nečega što se može nazvati „polarni orijentalizam“ (Dodds and Collis 2017, 51–52).³ Substancijalnom pritisku „novih“ azijskih

² Ukupni brojevi na Antarktiku povećali su se za preko 50% u pet turističkih sezona od 2014/15. do 2018/19. godine. Prema dosadašnjim procenama, očekuje se da bi procenat turističkih aktivnosti mogao da poraste za još 40% u narednih nekoliko godina. U 2018/19. godini je oko Antarktika plovilo 33 brodova i procenjuje se da će ovaj broj porasti na oko 60 plovila do 2021/22. godine. Novi brodovi imaće povećani operativni kapacitet do 40 dana sa većim kapacitetom probijanja leda korišćenjem hibridnog pogona (brodsko dizel ulje i tečni prirodni gas i električni). Takođe je planirana 71 podmornica, što sugeriše rast krstarenja avanturističkim turizmom (Frame 2020, 12).

³ Rastuće interesovanje supersila za upravljačkim aranžmanima na polarnom kontinentu, u kombinaciji sa materijalnom snagom raketa i projektila, iznedrilo je nastanak antarktičke geopolitike. U literaturi se može zapaziti nekoliko akademskih talasa. Prva dovodi u pitanje ulogu država i pridruženih nacionalnosti koje oblikuju teritoriju Antarktika. Druga intervencija govori o Sistemu antarktičkog sporazuma iz 1959. godine kao obliku kolonijalno-naučnog upravljanja i dovodi ga u pitanje zbog političke dekolonizacije i hladnoratovske geopolitike. Konačno, treći talas – postkolonijalna analiza Antarktika – upozorava ne samo na nasleđe kolonijalne prošlosti savremenih struktura moći i znanja, već i na to kako neokolonijalne sile predstavljaju izazov ranijim evro-

kolonizatora podlegao je i Sistem antarktičkog sporazuma, čije se norme zbog pojačane sekuritizacije antarktičke politike sve više dovode u pitanje (Liu 2019, 6).⁴ Pesimističan scenario Antarktika podstakao je pisanje ovog rada, u kojem se polarni uspon Kine analizira iz perspektive antarktičkih država. Primenom koncepta bezbednosne dileme ispitujemo na koji način Australija, Argentina i Brazil percipiraju akumuliranje kineske vojne moći u regionu Antarktika. Prvi deo teksta je posvećen pravnim aspektima zaštite Antarktika, sa posebnim fokusom na demilitarizovanom statusu ledenog kontinenta i teritorijalnim pravima „novih“ država. Nakon toga se koncept bezbednosne dileme izlaže kao podesan teorijski okvir za razumevanje polarnih nadmetanja. Centralni deo rada čini kvalitativna analiza regionalne bezbednosne dinamike na Antarktiku, oličena u vojnim, tehnološkim i drugim parametrima polarnog nadmetanja. U zaključku se konstatuje polarna, atipična bezbednosna dilema i daju preporuke za njeno ublažavanje.

PRAVNI STATUS ANTARKTIKA NA TANKOM LEDU GEOPOLITIČKIH IGARA

„Ničija zemlja“ predstavlja simboličan naziv za jedinu geografsku teritoriju bez političkih granica – Antarkt. Privilegovani status joj je omogućio minimalnu pravnu zaštitu donošenjem Sistema antarktičkog sporazuma 1959. godine. Glavna preokupacija pravnog Sistema antarktičkog ugovora tokom osamdesetih godina prošlog veka bila je eksploatacija prirodnih resursa Antarktika. Kao rezultat toga 1988. godine usvojena je Konvencija o regulisanju aktivnosti mineralnih sirovina na Antarktiku, a zatim i Madridski protokol o zaštiti životne sredine čijim se članom 7 „bilo koja aktivnost upotrebe mineralnih resursa, osim u slučaju naučnog istraživanja, zabranjuje“ (Frame 2020, 15). Sistem sporazuma o Antarktiku je sačinjen kao preventivni ugovor, s ciljem da obeshrabri

američkim oblicima dominacije (Dodds and Collis 2017, 51). Ovde je važno spomenuti konstataciju Fione MekKonel (*Fiona McConnell*) da trenutno svedočimo trenutku duboke „liminalne geopolitike“ čiji su prostori diplomatskog života isprekidani političkom neizvesnošću i institucionalnom kontingentnošću (2017, 139–152).

⁴ Opširnije o sekuritizaciji normi Antarktičkog sporazuma videti u: Hemmings et al. 2012, 336.

aktivnosti koje mogu proizvesti sukob. Međutim, pravni narativ o miru, nauci i zaštiti životne sredine u Sistemu antarktičke povelje predstavlja mehanizam kolektivnog upravljanja koji izbegava granični diskurs, iako postoje relativno vidljive fizičke granice. U odnosu na mehanizme državnih granica koje predstavljaju sastavni deo ubrzanog tempa življenja, sistem ugovora o Antarktiku jedva prepoznaje granice ledenog prostora koji je, zbog logistički i finansijski visokih zahteva, dostupan relativno malom broju država (Nicklin 2020, 48). Prema prvom članu Ugovora o Antarktiku „Antarctik će biti korišćen samo u miroljubive svrhe“ (Scott 2018, 296).⁵ Ovaj član, između ostalog, naglašava: „Zabranice se bilo kakve mere vojne prirode, kao što su uspostavljanje vojnih baza i utvrđenja, izvođenje vojnih manevara, kao i ispitivanje bilo koje vrste oružja. Vojno osoblje i oprema i dalje se mogu koristiti za naučna istraživanja ili u druge mirne svrhe“ (Scott 2018, 296). Sledeća odredba Ugovora koja promovise demilitarizaciju je član 7. Kako bi eliminisao svaku mogućnost nuklearne eksplozije ili odlaganja radioaktivnog materijala, ovaj član doslovno propisuje sledeću meru: „Sva područja Antarktika, uključujući sve stanice, instalacije i opremu unutar njih područja i svi brodovi i vazduhoplovi na mestima pražnjenja ili ukrcavanja tereta ili osoblje na Antarktiku, biće otvorena za inspekciju posmatrača koje dodeljuju konsultativne strane Sistema sporazuma o Antarktiku“ (Joyner 1989, 89).⁶ Ovde je važno napomenuti da konsultativne stranke imaju poseban status jer donose odluke zauvek, bez obzira da li i dalje aktivno učestvuju na Antarktiku (Hemmings 2017, 509).

Antarctik predstavlja jedino značajno područje na svetu gde nikada nije došlo do vojne konfrontacije. U tom pogledu se može reći da je sistem sporazuma odgovornim udovoljavanjem geopolitičkih problema u južnom polarnom regionu dobro služio opštim interesima međunarodne zajednice. U narednih 30 godina odlično je funkcionisao kao institucionalni okvir za očuvanje mira i stabilnosti, negovanje naučne saradnje i

⁵ Načelo miroljubive svrhe ugrađeno je ne samo u Ugovor o Antarktiku, već i u Povelju Ujedinjenih nacija.

⁶ Pravni regulatorni mehanizam Antarktika sadrži nekoliko važnih karakteristika kojima se podstiče izgradnja poverenja: naučnoj razmeni i nevojnoj saradnji daje se prednost nad rivalstvom i nadmetanjem, a posebno definisana neutralizovana zona omogućava slobodan pristup uz nadzor inspekcije koja se dodeljuje državama posmatračima. (Joyner 1989, 89).

promovisanje standarda za očuvanje životne sredine. Kao takav predstavljao je uzoran primer međunarodne saradnje i konstruktivne diplomatije, posebno za promociju smanjenja vojnih aktivnosti na regionalnoj osnovi (Joyner 1989, 98). Međutim, iako su se države potpisnice deklarativno saglasile o demilitarizaciji kontinenta, zamrzavanju svih teritorijalnih pretenzija i posvećenosti naučnim istraživanjima Antarktiku, zabrana upotrebe radioaktivnih materijala ne odnosi se na njen širi polarni luk (Joyner 1989, 88; Abdel-Motaa 2017, 3). Gore pomenuta zabrana odlaganja radioaktivnog otpada odnosi se isključivo na zaleđenu površinu, ali ne i vodeno prostranstvo koje okružuje Antarktiku. Danas, nakon šezdeset godina od usvajanja Ugovora o Antarktiku, ovaj pravni vakuum predstavlja izvor jednog od ključnih problema – *geopolitičke inferiornosti naučne i vojne produkcije zemalja koje teže sticanju i održavanju konsultativnog statusa u sporazumu*. Odredbama Ugovora ne povlači se jasna granica između miroljubive i vojne svrhe, o čemu svedoči i dvosmislena formulacija njenog prvog člana koji zabranjuje određene mere vojne prirode, ali propisuje da se u „miroljubive“ svrhe može koristiti vojno osoblje ili oprema (AT 1961). Legitimni princip je naučno istraživanje „ili bilo koja druga aktivnost u miroljubive svrhe“, ali čak iako je definisana Ugovorom ovakva aktivnost može imati prilično nejasne ivice, pa je teško razumeti gde su granice principa. Drugim rečima, države na obalama Antarktiku mogu realizovati naučna istraživanja u vojne svrhe i racionalizovati vojne akcije pozivajući se na strategiju odvratanja, kao i posvećenost mirnodopskim ciljevima. U formalnom smislu govoreći, područje primene Ugovora o Antarktiku takođe može biti sporno i ograničeno prilikom razmatranja pomorskog dobra i vazdušnog prostora (Hemmings 2020, 174). Primera radi, države ne krše odredbe Ugovora ukoliko plove vojnim brodovima preko ili ispod antarktičkih voda, pa čak ni ako nadleću vazdušno prostranstvo Antarktiku.

Neretko države konsultativan status koriste kao ekskluzivno pravo za ostvarivanje novih teritorijalnih potraživanja, doprinoseći time porastu tenzija između suvereniteta i nauke (Lorenzo 2020, 124). Budući da reviziju odredaba Sporazuma o Antarktiku možemo očekivati 2048. godine, postavlja se pitanje do kog nivoa će navedena polarizacija uticati na očuvanje antarktičke prirodne laboratorije (Lopes et al. 2020, 14–15). Služenje nauke geopolitičkim interesima predstavlja retoričku konstantu koja do 2048. godine može izazvati normativnu eroziju antarktičkog sporazuma, kao i novi, militarizovan status polarnog kontinenta (Gandra

2009, 71; de Mattos and Camara 2020, 21). Za sada je realno očekivati da će pod uticajem prirodnih procesa, poput topljenja ledenog pokrivača, rasti teritorijalna potraživanja za naftom i mineralima u južnom ledenom pojasu (Camara et al. 2020, 30). Dolazak „novih“ antarktičkih država je definitivno ubrzao ovaj proces, nailazeći na oštro protivljenje prvih potpisnica Ugovora o Antarktiku (Frame 2020, 17).⁷ Shodno navedenom, pravni status „ničije zemlje“ se održava na vrlo tankom ledu, kako zbog pravnih anomalija, tako i zbog velikog broja zainteresovanih aktera da materijalnim opsedanjem ledenog brega osiguraju pravo na veće teritorijalne pretenzije.

BEZBEDNOSNA DILEMA KAO TEORIJSKI OKVIR POLARNIH NADMETANJA

Bezbednosna dilema kao osnovni koncept teorije defanzivnog realizma počiva na pretpostavci da među državama postoje suprotstavljeni interesi koji ne moraju nužno voditi u arenu direktnog sukobljavanja (Tang 2009, 599). U tom pravcu gledajući, defanzivni realizam prepoznaje mogućnost pogrešne interpretacije akumuliranja vojne moći država, što u krajnjoj liniji može, ali i ne mora, nužno dovesti do njene nasilne upotrebe. Otuda maksimizacija materijalnih sposobnosti jedne države može biti protumačena kao agresivno, ali i odbrambeno ponašanje benignog karaktera, u čijoj osnovi leži strategija odvratanja (Ziegler 2020, 15). Džon Herc (*John Herz*) (1951), koji je skovao termin „bezbednosna dilema“, pod tim podrazumeva začarani krug vojnog nadmetanja nastalog usled straha i nepoverenja koje vlada u anarhičnom sistemu konkurentskih jedinica (država). Strah od podvrgavanja, napada ili uništavanja stimuliše uvećanje vojne moći država kako bi se na taj način izbegli efekti moći drugih aktera (Herz 1951, 157). Idući korak dalje od Herzovog poistovećivanja moći i bezbednosti, Kenet Volc (*Keneth Waltz*) bezbednosnu dilemu preciznije opisuje kao „stanje u kojem se države, nesigurne u namere drugih, naoružavaju radi bezbednosti i time pokreću

⁷ Članstvo u sporazumu o Antarktiku se od 2000. godine značajno proširuje za Češku i Ukrajinu koje postižu konsultativni status. Antarktičkom ugovoru se iste godine pridružuju Belorusija, Estonija, Island, Kazahstan, Malezija, Monako, Mongolija, Pakistan, Portugalija i Slovenija, ali u drugačijem statusu (Frame 2020, 17).

začarani krug“ (1979, 187). Drugim rečima, sredstvo za nečiju bezbednost može biti shvaćeno kao pretnja nekome ko, zauzvrat, odgovara naoružavanjem. Među vodećim predstavnicima defanzivnog realizma nalazi se ime Roberta Džervisa (*Robert Jervis*), čiji pristup u izvesnoj meri naginje dubljoj konceptualnoj analizi, smeštajući ozbiljnost bezbednosne dileme u kontekst psiholoških faktora. Njihova uloga se u bezbednosnoj dilemi manifestuje kroz stvaranje pogrešnih percepcija koje doprinose prožimanju spirale međusobnog neprijateljstva i eventualnom izbijanju rata (Jervis 1978, 169). Posebno značajan i koristan okvir za empirijsku analizu bezbednosne dileme pruža formula Šiping Tanga (*Shiping Tang*), sačinjena od tri glavna aspekta: „anarhije koja dovodi do straha, nesigurnosti i potrebe za samopomoći kako bi se opstalo, odnosno ostalo bezbedno“, „nepostojanja loših namera kod obe strane“ i „nekakve akumulacije moći (uključujući i ofanzivne sposobnosti)“. Sa pozicije defanzivnog realiste, Tang čvrsto stoji na tragu da među državama sukob interesa može biti pomirljiv ili nepomirljiv, odnosno objektivan ili subjektivan (Tang 2009, 620–621).

Odsustvo jasnih kriterijuma po kojima bi države mogle da procenjuju i razlikuju agresivan stav od defanzivnog navodi predstavnike drugih grana realizma na stanovište da bezbednosna dilema predstavlja neutemeljenu i suvišnu teorijsku kategoriju. Premda su realisti saglasni da nesigurnost i upotreba sile predstavljaju trajne atribute međunarodnog sistema, jedna od značajnih tački njihovog neslaganja jeste fiktivna priroda centralne pretpostavke defanzivnog realizma. Polazeći od strogog fokusa neoklasičnog realizma, Randal Šveler (*Randall Schweller*) bezbednosnoj dilemi zamera stanje privida i očigledne nužnosti koja je imanentna *status quo* silama (1996, 91). Predstave ofanzivnog realizma o stvarnim sukobima, koji su vođeni nepomirljivim interesima, takođe u osnovi negiraju bilo kakvu ulogu pogrešne percepcije u pokretanju sukoba (Tang 2009, 599). Međutim, bezbednosna dilema ne predstavlja opšte mesto sporenja samo između različitih grana realizma, već i alternativnih teorijskih pristupa međunarodnim odnosima (Montgomery 2006, 155). Njihov kritički osvrt postepeno zadobija odlike savetodavne prirode, tim pre što stremi rešavanju bezbednosne dileme umesto relativizaciji njene teorijske paradigme. Ovakav pristup je karakterističan za neoliberalnu teorijsku misao čija argumentacija sazreva u jednoj od savremenih funkcija međunarodnih institucija – ublažavanju bezbednosne dileme (Tang 2009). Ako je sudeći prema liberalnom stanovištu, uloga

demokratskih institucija u smirivanju bezbednosnih tenzija podilazi mirnodopskom kontinuitetu ovih tvorevina (Doyle 1983, 215). Naposljetku, predstavnici konstruktivizma, poznati po svojoj teorijskoj inventivnosti, čine doprinos time što ublažavanje bezbednosne dileme ne vide kao cilj sam po sebi, već kao jedan od načina da se preoblikovanjem identiteta uredi stanje anarhije (Wendt 1992).

Bezbednosna dilema uspeva, pored svih opisanih manjkavosti, da istraje na putu teorijskog zaokruživanja. O tome svedoči nemali broj naučnih radova kojima je bezbednosna dilema poslužila kao pogodan teorijski aparat za istraživanje posthladnoratovskih tendencija u međunarodnim odnosima. Unutar jedne od njih u novije vreme može se svrstati rađanje ere multipolarnosti, čije važno obeležje predstavlja iscrtavanje „Polarnog puta svile“. Rastuća zabrinutost Pekinga za klimatske promene i druga arktička zbivanja svoj deklarativan značaj i prečicu do severnog ledenog koridora dobija kroz nedavno usvojen predlog za uključivanje Arktika u Inicijativu pojasa i puta (BRI – *Belt and Road Initiative*) (Woon 2020, 639).⁸ Tim povodom, Majkl Bajers (*Michael Byers*) i Nikol Kavej (*Nicole Covey*) na primeru arktičke bezbednosne dileme upozoravaju da polarne ekspedicije „snežnog zmaja“ mogu biti shvaćene pogrešno od strane drugih država koje se boje da bi Kina mogla posegnuti za agresivnom upotrebom svoje moći (2019, 506–507). Međutim, kineske polarne ambicije se ne iscrpljuju na obodima Arktika koji predstavlja samo jedan ledeni krak polarne ekspanzije ove azijske države. Akumuliranje njenih materijalnih sposobnosti u neposrednoj blizini Antarktika čini beli kontinent Južne hemisfere potencijalno važnom tačkom na kineskoj mapi „Pojasa i puta svile“ i ujedno mestom nove, polarne bezbednosne dileme.

⁸ Označavanjem Kine kao „gotovo arktičke države“ i „jedne od kontinentalnih zemalja koja je najbliža arktičkom krugu“, uprkos odsustvu arktičke granice, kineska Bela knjiga o Arktiku iz 2017. godine pokušava da opravda ulogu Kine kao „važne zainteresovane strane“ u tom regionu. Uključenost Pekinga u domene naučnog istraživanja, eksploatacije resursa i bezbednosti Arktika, kao i ranjivost na klimatske promene, opravdava zabrinutost Pekinga arktičkim zbivanjima (Woon 2020, 639).

KINA – „SNEŽNI ZMAJ“ NA ANTARKTIKU

U Kini je usvojen jedinstven sistem za upravljanje i nadzor kineskim antarktičkim aktivnostima. Arktičke i antarktičke istraživačke ekspedicije nalaze se u nadležnosti dva pomoćna tela – Ministarstva prirodnih resursa, odnosno Kineske uprave za Arktik i Antarktik i Kineskog polarnog istraživačkog instituta. Kineska uprava za Arktik i Antarktik preuzima odgovornosti za organizovanje kineskih arktičkih i antarktičkih ekspedicija, izradu zakona, propisa, standarda i smernica za arktičke i antarktičke poslove, koordinaciju sa srodnim međunarodnim organizacijama. Kineski polarni istraživački institut predstavlja instituciju za kineske antarktičke aktivnosti, koja je trenutno vodeća nacionalna organizacija za polarna istraživanja u Kini. U njenoj nadležnosti se nalaze sledeća tri glavna zadatka: nadgledanje kineskih polarnih istraživanja; organizovanje kineskih polarnih ekspedicija; i uređenje logistike za ekspedicije, što uključuje upravljanje Kineske polarne baze i održavanje kineskog ledolomca *Ksu Long* (*Ksue Long*) (Brady 2010, 764). Kineski nacionalni program za Antarktik je uglavnom organizovan u petogodišnji program pod nazivom „Sveobuhvatni programi istrage i procene kineskog polarnog okruženja“ (2015–2020), pri čemu se sastoji iz tri dela: antarktičkog istraživanja morskog okruženja, antarktičkog istraživanja kopnenog okruženja i Sveobuhvatne procene antarktičkog okruženja (Wang 2019, 13). Kina danas ima niz specijalizovanih centara za istraživanje Antarktika poput Univerzitetskog kineskog antarktičkog centra u Vuhanu i kineskog centra za antarktičku astronomiju Univerziteta Nanding. U proteklih dvadeset pet godina Kina je razvila opsežnu polarnu nauku čiji istraživački program razmatra teme koje se vezuju za eksploataciju resursa, glaciologiju i astronomiju na oba pola (Brady 2010, 766).⁹

Nakon što je Kina 1978. godine usvojila politiku otvorenih vrata, njen Polarni istraživački institut 8. jula 1983. godine podnosi zahtev za članstvo u Sistem antarktičkog sporazuma. Dve godine kasnije (7. oktobra 1985. godine), Kina se dobijanjem konsultativnog statusa pomera jedan korak bliže središnjoj pozornici svetske politike. Učešćem u procesu donošenja odluka dosledno primenjuje strategiju uzdržavanja koja se prevashodno

⁹ Prvi kineski ledolomac je napravljen u Ukrajini 1993. godine. Takođe je važno spomenuti da među kineskim ledolomcima postoji i jedan nuklearni (Brady 2010, 764).

odnosi na glasanje o članstvu Južnoafričke republike. Odbijanje njenog zahteva za članstvo oduvek je nailazilo na čvrsto protivljenje Kine, koja ovo antarktičko pitanje vidi kao problem od opšteg značaja, čijem rešavanju treba pristupiti zauzimanjem stava protiv aparthejda. Sa druge strane, pragmatična i adaptibilna kineska politika takođe može sputavati članstvo određenih država, poput Malezije, čije sticanje konsultativnog statusa Kina permanentno opstruiše (Lee 1990, 584–585).

Od sticanja konsultativnog statusa u Sistemu antarktičkog sporazuma 1985. godine, Kina je evoluirala od manjeg igrača u polarnim pitanjima do velikog aktera čije polarne ambicije predstavljaju sastavni deo inicijative „Pojas i put svile“. Kineska vlada na svoj istraživački program i infrastrukturu na Antarktiku troši više od bilo koje druge zemlje. U poređenju sa ostalim državama sveta, Kina trenutno izdvaja najveći budžet za aktivnosti na Antarktiku, ostvarujući rekordan broj naučnih istraživanja, infrastrukturnih projekata, izvedenih letova i pravljenju ledolomaca koji obezbeđuju veća prava na prirodne resurse i budućnost upravljanja zaleđenim kontinentom (Herring Bazo 2020, 7–11). Zbog izuzetne strateške važnosti ledolomaca za sticanje polarne nezavisnosti, Kina je odlučila da izgradi svoj prvi domaći ledolomac Ksu Long 2. Uvele su ga kineske vlasti kao „prvi dvosmerni naučno-istraživački brod za ledopad“, koji je krenuo u oktobru 2019. godine kako bi prvi put ostvario 36. kinesku ekspediciju na Antarktiku. Njegovo stacioniranje u Južnom polu sa dva ledolomca bilo je planirano do marta i sredine aprila 2020.

Sledeći koncepciju Zoiija Keijuana (*Zou Keiuan*) o različitim fazama kineske antarktičke aktivnosti, može se zapaziti da je Kina, počev od 2005. godine, prešla u novu fazu svog antarktičkog angažmana. Ovu etapu kineske ekspanzije na Antarktiku odlikuje preuzimanje vodeće uloge u antarktičkim poslovima, poput upravljanja životnom sredinom, velikog ulaganja u antarktičke kapacitete kao i vođenja zahtevnijih antarktičkih istraživanja. Ambicija Kine da postane lider u antarktičkim poslovima potvrđena je na više foruma, u medijskom diskursu vodećih polarnih naučnika, akademskim raspravama u naučnim publikacijama, kao i dramatičnom porastu kineskih ulaganja u antarktički program (Brady 2010, 769). U periodu od 1983. do 2003. godine Kina je potrošila 900 miliona juana (oko 110 miliona američkih dolara) na istraživanje Antarktika. U periodu 2005–2008. godina potrošila je 500 miliona juana (oko 60 miliona dolara) samo da bi se nadogradile postojeće antarktičke baze. Ukupni kineski izdaci za aktivnosti na Antarktiku za 2010. godinu

iznosili su 300 miliona juana (oko 44 miliona dolara), odnosno više nego duplo od godišnje osnove u prethodnom petogodišnjem planu. Tokom protekle dve decenije godišnja potrošnja na Antarktiku povećala se sa 20 na 55 miliona dolara, što je otprilike tri puta više od državnog ulaganja za Arktik (Brady 2010, 780; Colombo 2019, 4). Nova etapa u kineskoj politici na Antarktiku simbolizuje viši status koji joj daje pravo na antarktičke lokacije (Brady 2010, 780).¹⁰ Pokušavajući da obezbedi pravičan udeo polarnog plena, Kina je spremna da uloži velika sredstva ne samo u civilna istraživanja već i u maksimizaciju svoje vojne moći. Po uzoru na druge nacije uključene u aktivnosti na Antarktiku, Kina koristi vojnu podršku za neke od svojih logističkih planova, iako se izveštajima Sistema antarktičkog sporazuma za 2008. i 2009. godinu poriče angažovanje vojnog osoblja u njenim istraživačkim programima. Tezu o prikrivenoj akumulaciji vojne moći potvrđuju i kineski zvaničnici, koji su više puta istakli da antarktički program njihove države ne samo da podržava naučne poduhvate, već i odražava nacionalne interese Kine. Pa tako, Čen Lianzeng (*Chen Lianzeng*), zamenik šefa kineske arktičke i antarktičke administracije, otvoreno navodi da se ključna uloga trenutnog petogodišnjeg polarnog plana ogleda u afirmaciji statusa i uticaja zemlje, kako bi se zaštitila njena „polarna prava“ (Brady 2014). Prema rečima naučnika koji je predvodio prvu kinesku antarktičku ekspediciju, Donga Zikuanua (*Dong Zhikuanu*), teorijsko i naučno utemeljenje iznetih tvrdnji kineskih zvaničnika, počiva na široj geopolitičkoj slici i postulatima nacionalnog ponosa (Colombo 2019, 4).

Iako je svoj program za Antarktiku započela nakon Brazila, Kina već sada ima četiri stanice na belom kontinentu, od kojih se tri nalaze na području teritorijalnih pretenzija Australije (Brady 2010, 777).¹¹ Treba

¹⁰ Dobijanju statusa savetodavne članice Ugovora o Antarktiku prethodila je prva nezavisna kineska anketna ekspedicija 20. novembra 1984. godine, a potom i izgradnja prve istraživačke baze Kineskog polarnog instituta pod nazivom Grejt Vol (*Great Wall*), na ostrvu King Džordž (*King George*). Prva kineska istraživačka baza je svečano otvorena 20. februara 1985. godine (Brady 2010, 780).

¹¹ Prema istraživanju iz 2010. godine, u poređenju sa istraživačkim programima SAD, Novog Zelanda i još jedne države u usponu – Indije, kineska ulaganja na Antarktiku su najpribližnija indijskoj polarnoj ekspanziji. Kineski istraživački program na Antarktiku prema ovom poređenju ostaje u senci SAD, koja nosi simboličan naziv „slon na ledu“ (*the elephant on the ice*) (Brady 2010, 781).

spomenuti da je stanica Kunlun visoka 4.087 metara i da predstavlja najvišu naučnu stanicu na Antarktiku, koja je od obale udaljena 1.200 km. Njen položaj u tzv. „kupoli A“ zauzima jednu od poslednjih tačaka tog kontinenta koja je ostala neistražena, što je čini jednim od najboljih mesta na svetu za astronomska posmatranja. Ova stanica je važna zbog svog unutrašnjeg položaja, za razliku od lokacija prve dve stanice koje se nalaze u primorskim oblastima (Colombo 2019, 5).¹² Takođe, od 2013. godine Kina pokušava da na proplanku Domo Argus uspostavi zaštićenu, posebnu administrativnu antarktičku zonu koja bi joj omogućila apsolutnu dominaciju okolnim prostorom koji je važan za stabilnost čitave antarktičke zone (Pelcastre 2019). Prilikom 31. ekspedicije (leto 2014/2015), u znak sećanja na trideset godina kineskog prisustva na kontinentu, postavljen je temelj za izgradnju nove, pete kineske stanice, na ostrvu Crveno more (*Ross Sea*). Ostrvski region na kome se završetak pete kineske stanice planira do 2022. godine obiluje velikim zalihama ribe, kao i drugim prirodnim bogatstvima za koja su takođe zainteresovane SAD, Novi Zeland, Italija, Južna Koreja i Nemačka (de Aguiar and de Mattos 2018, 205). Lansiranje stanice u ovako specifičnoj oblasti odražava nastojanje Kine da se strateški pozicionira na ključnim lokacijama Antarktika, koje predstavljaju netaknutu oazu prirodnih resursa. Kina proširuje istraživanja minerala u morskim područjima koja se graniče sa Antarktikom, jer je u dubokim morskim uslovima već otkrila obližnje polimetalne čvorove, polimetalne sulfide i feromangansku koru koji će dugoročno imati visoku komercijalnu vrednost. Tako se, prema određenim procenama, može očekivati da u narednim decenijama potražnja za podvodnim rudarstvom i morskim izvorima energije u industriji značajno poraste (Herring Bazo 2020, 8). Kao najveći konzumator ribe na svetu, Kina je posebno zainteresovana za ribolov u tom području. Dve ključne kineske kompanije za ribarstvo, Kineska nacionalna saradnja u ribarstvu (*China National Fisheries Cooperation*) i Liao Ning (*Liao Ning Pelagic Fisheries*), obavezale su se da će svoje ribolovne napore držati na udaljenosti do 40 kilometara od obale Antarktika i postupno zatvarati od 2020. godine (Liu 2019, 1–11). Rastuće kinesko prisustvo na Antarktiku se primećuje i na osnovu priliva kineskih turista čiji je procentualni udeo između 2016. i 2017. godine iznosio 15%. Zahvaljujući ovim brojkama, Kina uspeva da zauzme drugo mesto po

¹² Ova stanica je dostupna samo dve nedelje u godini (Colombo 2019, 5).

broju realizovanih turističkih poseta na Antarktiku (de Aguiar and de Mattos 2018, 205).¹³ Kako bi umanjila zavisnost svojih polarnih turističkih aktivnosti od ruskih objekata, Kina je 2018. godine čak napravila svoj prvi stalni aerodrom u Južnom Antarktiku (Herring Bazo 2020, 8). Turistička aktivnost predstavlja još jednu u nizu važnih polarnih aktivnosti za sve zainteresovane države, jer se ubraja u jedan od antarktičkih uspeha koji mogu imati političku svrhu i mirnodopsku konotaciju.

Prva Bela knjiga Kine o Antarktiku obelodanjena je maja 2017. godine, nakon 40. sastanka konsultativnih strana održanog u Pekingu. Osam meseci kasnije, Kina je objavila i svoju prvu Belu knjigu o Arktiku koja, za razliku od rezimea svih dostignuća u prethodnom dokumentu, nudi jasnu viziju uloge Arktika u inicijativi „Pojas i put svile“ (Wang 2019, 12–15).¹⁴ Bela knjiga Antarktika može se posmatrati kao zvaničan dokument iza kog stoji jasna, ali nedovoljno transparentna politika, o kojoj možemo očekivati „oštriji“ Beli papir nakon završetka pete naučne stanice 2022. godine. U trci za okupaciju Antarktika, Kina primenjuje koncept „mekog suvereniteta“ koji se oslanja na ideju da države svoj konsultativni status koriste da postave temelje za buduće teritorijalne zahteve. Kineski udeo u raspodeli antarktičkih resursa može prouzrokovati napetost u odnosima zainteresovanih država, a posebno onih koje predstavljaju sile u usponu, poput Indije i Južne Koreje (McGeel et al. 2020, 8). U narednom poglavlju, na primeru tri studije slučaja, pokušaćemo da utvrdimo postoje li slične reakcije antarktičkih domorodačkih zemalja, kao što su Australija, Argentina i Brazil. Kriterijumi njihovog odabira sastoje se u pojedinačnim karakteristikama, koje su sledeće: prvu studiju slučaja čini država sa najviše teritorijalnih pretenzija na Antarktiku (Australija); drugu predstavlja najaktivnija južnoamerička država u antarktičkim vodama (Argentina) i, naposljetku treća, kojom tradicionalnu privrženost Brazila i Kine testiramo u novom, polarnom svetlu.

¹³ Na prvom mestu se nalaze SAD sa 40% učešća u antarktičkim turističkim aktivnostima (de Aguiar and de Mattos 2018, 205).

¹⁴ Kina je svoje antarktičke aktivnosti uredila nacionalnim zakonodavstvom, usvojivši Propise o zaštiti životne sredine nad aktivnostima na Antarktiku u cilju zaštite antarktičkog okruženja i ekosistema, zaštite i promocije sigurnog i urednog razvoja kineskih aktivnosti (8. februara 2018). Iste godine je 13. Stalni odbor Nacionalnog narodnog kongresa doneo Zakon o zaštiti životne sredine i druge podzakonske akte koji uređuju Antarktičke aktivnosti (Wang 2019, 12–15).

KINA U OSI ANTARKTIČKE BEZBEDNOSNE DILEME - AUSTRALIJE, ARGENTINE I BRAZILA

Tekuću bezbednosnu dinamiku u ledenom pojasu Južne hemisfere najbolje opisuju Klaus Dodds (*Klaus Dodds*) i Kristi Kolis (*Christy Collis*) nazivajući je „graničnim oprezom“ maštovite geografije koja je kinesku, indijsku i južnokorejsku antarktičku aktivnost u australijskom slučaju pozicionirala kao zabrinjavajuću (2017, 63).¹⁵ Kako se navodi u izveštaju Australijskog instituta za stratešku politiku iz 2018. godine, Kina bi realizacijom neprijavljenih vojnih aktivnosti i drugih istraživanja minerala mogla dovesti do kršenja antarktičkog sporazuma, pa i međunarodnog prava (Yermakova 2019). Anksioznost među etabliranim antarktičkim igračima, poput Australije, posebno raste nakon objavljivanja kineske Bele knjige o Antarktiku (2017) koja je doprinela novoj etapi razvoja australijskog antarktičkog programa. Serija letova koju su Kraljevske australijske vazdušne snage (*Royal Australian Air Force*) započele septembra 2017. godine, predstavljaju deo odgovora koji prioritizuje kineski izazov u antarktičkom prostoru. Australija je izvođenjem ovako složenih i skupih vojnih operacija, čiji domet prevazilazi 10.000 km, po prvi put svoje avione snabdevala gorivom u vazдушnom prostoru iznad Antarktika. Njena impresivna vojna dostignuća nastavila su se sve do 2020. godine, kada australijske vazdušne snage, takođe po prvi put, primenjuju sistem „preciznih vazdušnih kapljica“ u blizini naučne stanice Kejsi (*Casey*).¹⁶ Strategija odvratanja izražava strah kao prvobitnu reakciju Australije, koji je do pre par godina vešto skrivala dobrim bilateralnim odnosima sa njenim, tada najvećim ekonomskim partnerom – Kinom. Zajednički komitet za saradnju na Antarktiku i Južnom okeanu iz 2016. godine predstavljao je oličenje njihove političke posvećenosti koja, nakon 2017. godine, teče silaznom putanjom (de Aguiar and de Mattos 2018, 205). Epizoda kineskog

¹⁵ Početak savremenog australijsko-kineskog rivalstva na Antarktiku datira od 2008. godine kada se, uporedo sa izgradnjom nove kineske stanice i uspostavljanjem nove Antarktičke baze za istraživanje u Šangaju, intenzivno odvijaju australijski letovi (Brady 2010, 759).

¹⁶ Sistem „preciznih vazdušnih kapljica“ (*precision airdrop*) predstavlja padobranski sistem osmišljen za isporuku zaliha na polarne istraživačke stanice. Precizno vođen sistem omogućava padove sa veće nadmorske visine, obezbeđujući značajnu prednost australijskom vazдушnom sistemu (Hemmings 2020, 10).

spasavanja bolesnih članova australijske posade na Antarktiku 2020. godine stoga odražava stratešku slabost Australije, ali ne i dovoljno uverljivu sliku diplomatskih odnosa koji su zahladneli (BBC 2021). Dejvid Brej (David Bray) (2016), svoju preporuku za ublažavanje australijsko-kineskog rivaliteta zasniva na političkom okviru strateškog poricanja, koji bi uključivao diplomatsku strategiju sa ciljem stvaranja zabranjujućih pravnih i političkih prepreka bilo kojoj državi koja jednostrano deluje da preuzme kontrolu nad antarktičkim resursima, ili teži širim ciljevima vezanim za sticanje teritorijalnih prava na Antarktiku. Kamen temeljac politike strateškog poricanja predstavljalo bi vršenje istog diplomatskog pritiska na slične postupke drugih podnosilaca zahteva (Bray 2016, 279).¹⁷

Argentina je država Latinske Amerike koja pokazuje najveće interesovanje za Antarktiku. Najranije argentinske aktivnosti uključivale su lov na kitove, premda je 1903. argentinska korveta „Urugvaj“ spasila švedsku ekspediciju sa ostrva pod nazivom Snežno brdo (*Snow Hill*). Tvrdnje o stalnoj argentinskoj okupaciji teritorija Antarktika datiraju iz 1904. godine, kada su se argentinski kitolovci prvi put obavezali da upravljaju meteorološkom stanicom na Južnim Orknijskim ostrvima (*South Orkney Islands*). Vitalnost argentinske politike prema Antarktiku počiva na tri konstante argentinske geopolitičke misli, prema kojima Argentina predstavlja „trikontinentalnu“ naciju čiji suverenitet obuhvata: teritoriju na južnoameričkom kontinentu; „ostrvsku“ Argentinu (tj. grupe ostrva, uključujući Folklandska ostrva (*Falkland Islands*), Južna Orknijska ostrva, Južnu Džordžiju i Južna Sendvička ostrva (*South Georgia and the South Sandwich Islands*); Antarktičku Argentinu koju čini „argentinsko more“. Održavajući kontrolu nad ovim vitalnim geopolitičkim prostorom, Argentina plovnim polarnim putevima postiže i održava nacionalnu veličinu (Joyner and Ewing 1991, 4).¹⁸ Latinoamerička pomorska sila na

¹⁷ Ključni argument Dejvida Breja (2016) je da, umesto suvereniteta koji predstavlja cilj sam po sebi, Australija treba da usvoji politički okvir strateškog poricanja, čija tvrdnja o suverenitetu osigurava da Antarktiku ostane post-suverena politika kooperativne nauke i zaštite životne sredine. Koncept „poricanja“ ima posebno značenje u vojnim naukama kao odbrambena strategija čiji je cilj da protivniku učini postizanje cilja izuzetno teškim, obično uništavanjem vojne imovine. Stoga se koncept poricanja odnosi na odvracanje drugih država od preduzimanja neželjenih mera, posredstvom pretnje represalijama (Bray 2016, 280).

¹⁸ Argentina je osnovala svoju prvu stalnu bazu u *La Esperanza* 1953. godine. Sledile su dve druge baze u San Martinu 1954. i u Belagrou 1957. godine. Iako su poreklom bile vojne,

temelju pomenutih geopolitičkih odrednica projektuje savremenu politiku na Antarktiku, čiji integralan deo predstavlja odgovor na Polarnu strategiju Kine. Premda u kontekstu argentinsko-britanskog rivalstva oko Folklandskih ostrva može kineski polarni fokus okrenuti u svoju korist, Argentina ipak odlučuje da se, po uzoru na Australiju, prikloni strategiji odvrćanja (Lucotti 2019). Tome je značajno doprineo čitav niz incidenata koji obeležavaju pomorske aktivnosti kineske flote u argentinskim vodama. Poslednji u nizu se desio 19. maja 2020. godine, kada su zbog ilegalnog ribolova u argentinskoj ekskluzivnoj ekonomskoj zoni pripadnici argentinske mornarice zarobili kineski brod (Szklarz 2020).¹⁹ Tome je prethodio incident iz 2019. godine, kada je čak došlo do razmene vatre zbog ilegalnog ribolova kineskog broda, takođe unutar ekskluzivne ekonomske zone Argentine. Nakon ispaljivanja hitaca upozorenja sa argentinske strane, brod *Mantilla* (*Mantilla*) je pratio kinesko plovilo, koje je potom izvršilo agresivne manevre. Izveštaji kineskih medija tvrde da je problem nastao zbog činjenice da kineskim ribarskim kompanijama nisu date argentinske granične koordinate pa se stoga oslanjaju na međunarodne nautičke karte, koje mogu odstupati od teritorijalnih zahteva Argentine (Godfrey 2019).²⁰ U tom kontekstu, argentinske i čileanske pomorske snage svake godine sprovode kombinovane antarktičke patrole putem kojih nadziru morsku kontaminaciju i zaštitu ekosistema u antarktičkim vodama koje čine zonu geostrateškog interesa. Serija argentinsko-čileanskih patrola u novije vreme reflektuje političku etiku brige za suverenitet i prirodne resurse, uspevajući da svoje aktivnosti redovno sprovodi i tokom pandemije Kovid-19. Osim toga,

na kraju su doprinele novoosnovanoj tradiciji vođenja nauke u ime suvereniteta (Joyner and Ewing 1991, 7).

¹⁹ Reč je o kineskom plovilu Hong Pu 16, koje je specijalizovano za ribolov lignji. Prilikom zarobljavanja utvrđeno je da brod nije imao sistem za identifikaciju dok su mu bila uključena ribolovna svetla (Szklarz 2020).

²⁰ Argentinski mediji nisu uspjeli da identifikuju ko je vlasnik kineskog plovila, a kineski Biro za upravljanje ribarstvom pri Ministarstvu poljoprivrede, koji licencira kinesku flotu za udaljene vode, takođe nije htelo da otkrije detalje o vlasništvu. Sličan incident sa tragičnijim ishodom se desio 2016. godine, kada je argentinska mornarica potopila kineski brod koji je uhvaćen u ilegalnom ribolovu. Jedini nemili događaj ilegalnog kineskog ribolova u argentinskim vodama se pravičnim ishodom završio 2018. godine, kada je vlasnik kineske kompanije bio primoran da plati kaznu od 175.800 dolara (Godfrey 2019).

prethodnih godina je nivo potražnje za argentinskim ledolomcem Admiral Irizar (*Almirante Irizar*) bio ogroman, zbog čega je morao nekoliko puta da ide na Antarktiku i vraća se. Od marta 2020. godine odlazi samo jednom, pri čemu će se dva puta vraćati u grad Ušuaia (*Ushuaia*), kako bi uz logistički brod izvodio pomoćne navigacije iz Buenos Ajresa (*Buenos Airesa*) (*Argentina.gob.ar* 2020; *Info.defensa* 2021).²¹

Brazil je relativno kasno došao na Antarktiku, ali je već uspostavio stalno mesto na belom kontinentu. Dok je geopolitička pažnja bila usredsređena uglavnom na efikasnu integraciju kontinentalne teritorije Brazila, brazilski teoretičari su već pedesetih godina XX veka počeli da zagovaraju brazilsku kontrolu nad južnim Atlantikom i Antarktikom. Jedan od predstavnika brazilske geopolitičke škole, Terezinja Kastro (*Therezinha de Castro*), predlaže teoriju *frontage*, ili na portugalskom *da defrontação*, za pravilno određivanje antarktičkih zahteva južnoameričkih država (Andrade et al. 2020, 21). Prema ovoj formulaciji, svaka južnoamerička zemlja sa nesmetanim proćeljem prema Antarktiku treba da dobije svoj deo, koji se nalazi između onih meridijana koji ga definišu kao *frontage/de frontação*. Naravno, prema ovakvom obrascu teritorijalne raspodele potraživanja Brazila bila bi najveća, dok bi prava Čilea i Argentine bila značajno umanjena (Andrade et al. 2020, 21).²² Ovaj geopolitički koncept Brazila povezan je sa mirnodopskim karakteristikama južnog Atlantika, odnosno denuklearizovanom statusu, naglaskom na saradnji globalnog Juga, kao i činjenicom da se najveće bogatstvo prirodnih resursa nalazi u ekonomskim zonama zemalja u razvoju (Tang et al. 2020, 2). Sa vladavinom predsednika Lula de Silve (*Luiz Inácio da Silva*) (2003–2010), nova odbrambena strategija Brazila je preformulisana u skladu sa brazilskim identitetom kao sile u usponu, koja Antarktiku predstavlja kao deo svoje proširene regionalne definicije (Abdenur Erthal and Marcondes 2014, 16–26). Kao rezultat toga je 2005. godine nastao dokument „Antarktička nauka za Brazil“, koji predstavlja akcioni plan sa smernicama za period od 2013. do 2022. godine. Planom

²¹ Tokom poslednje, 22. patrole, održane između novembra 2019. i marta 2020. godine, sa 15.000 nautičkih milja je pokriveno 34 naučne stanice različitih zemalja (*Argentina.gob.ar* 2020).

²² Ova doktrina direktno osporava prednost Argentine među južnoameričkim državama na Antarktiku, zbog čega je Argentinanci smatraju pokušajem Brazila da uspostavi subregionalnu hegemoniju (Andrade et al. 2020, 21).

su definisani naučni tematski programi brazilskog antarktičkog programa (PROANTAR), ključna uloga mornarice i pokrenuta inicijativa za izgradnju naučne stanice Komandant Feraz (*Commandante Ferraz*) (Gandra and Simões 2013, 442). Brazilski antarktički program PROANTAR predstavlja važan geopolitički instrument koji posredstvom naučne aktivnosti garantuje konsultativan status države (de Mattos and Camara 2020, 21). Međutim, kao mehanizam za postizanje „ambijentalnog autoriteta“, PROANTAR mora voditi računa o asimetriji u materijalnim, vojnim dostignućima i naučnim istraživanjima drugih antarktičkih zemalja (Lorenzo 2020, 126).

Potvrdu brazilске posvećenosti multilateralnoj saradnji u Južnom Atlantiku tokom Luline administracije predstavlja oživljavanje inicijative Južnoatlantske zone mira i saradnje (*South Atlantic Peace and Cooperation Zone – ZOPACAS*) (Cardoso and Bitencourt 2019, 59), kao i veće angažovanje brazilskih diplomata preko IBSA foruma (Indija, Brazil i Južnoafrička Republika) (Andrade et al. 2020, 26). Odsustvo Kine u oba foruma predstavlja otežavajuću okolnost za konsolidaciju njene polarne moći, koja postaje sve više zavisna od diverzifikacije naftnih izvora kojima se zaobilazi Ormuski i Malajski moreuz (Almeida Pastl 2020, 215). Nauštrb antarktičkih multilateralnih napora, Kina svoju polarnu budućnost gradi podržavanjem autonomnih kapaciteta brazilskog antarktičkog programa. Primera radi, izgradnju nove brazilске stanice koja je uništena u požaru 2012. godine, izvela je kineska kompanija po ceni od sto miliona američkih dolara (*China Electronics Import and Export Corporation – Ceiec*).²³

POTVRDA TEORIJE I PREPORUKE ZA UBLAŽAVANJE ANTARKTIČKE BEZBEDNOSNE DILEME

U poređenju sa drugim regionima sveta, Antarktisk predstavlja još uvek relativno mirno mesto u političkom pogledu. Međutim, ako zagrebemo ispod površine ledenog brega, možemo primetiti da njegovu

²³ Područje nove stanice ima 4,5 hiljada kvadratnih metara, u poređenju sa prethodnom površinom od 2,6 hiljada kvadratnih metara, kao i sedamnaest laboratorija, biblioteku, ambulantu, dnevni boravak i smeštaj za istraživački i vojni tim u bazi koji može da primi do 65 ljudi leti i 35 zimi (Andrade et al. 2020, 24).

smirenost uskoro može smeniti agresivna priroda međunarodnog rivalstva. Ovo mesto relativno benigne namere i ograničene ljudske aktivnosti više nije zaštićeno svojom udaljenošću, geološkom i klimatskom nesavladivošću, pa ni tehničkom insuficijencijom. Iako možda nekoliko generacija kaska za Arktikom, u smislu resursne, komercijalne i strateške aktivnosti, Antarktiku postaje sve aktuelniji ali i ranjiviji polarni region sa usponom azijskih država. Na primeru Kine pokušali smo da utvrdimo kako etablirani antarktički igrači tumače akumuliranje materijalnih sposobnosti jedne azijske sile u usponu (*rising power*), i u skladu sa tim usvajaju različite strategije. Kod prve dve studije slučaja može se uočiti da Australija i Argentina „snežnog zmaja“ na Antarktiku shvataju kao pretnju na koju treba odgovoriti odvracanjem, dok je u slučaju Brazila nešto blaža percepcija dovela do obnavljanja starih multilateralnih formata kao jednog od oblika ravnoteže snaga. Međutim, ne možemo sa velikom sigurnošću tvrditi da je u brazilskom slučaju ravnoteža snaga dominantan izraz straha od rastućeg kineskog hegemonizma. Gore pomenuta saradnja na izgradnji brazilske naučne stanice ilustruje kontinuitet tradicionalnog prijateljstva dveju zemalja, ali i sposobnost Brazila da pod okriljem antarktičke bezbednosne dileme razvija odnose saradnje. Na tragu predstavljenih studija slučaja možemo identifikovati polarnu, antarktičku bezbednosnu dilemu čije se osobene karakteristike izvode iz: 1) statusa demilitarizovane zone kojim se vojne aktivnosti ograničavaju na pomorski i vazdušni prostor Antarktiku; 2) odsustva višeg, nadnacionalnog tela koje bi, poput Arktičkog saveta, kontrolisalo civilne i vojne aktivnosti u antarktičkoj oblasti; 3) pozicije Antarktiku kao geografski najudaljenije tačke kineske polarne strategije.

Postoje autori koji smatraju da Antarktiku više nije demilitarizovan zbog antarktičkih baza koje se sve više koriste za naučna istraživanja „dvostruke namene“, odnosno u civilne i vojne svrhe (Koivurova and Holiencin 2017, 6). Međutim, u ovom radu smatramo da još uvek nije došlo do sprečavanja militarizacije Antarktiku, koju bismo u datoj situaciji mogli definisati kao dominantno vojno kontrolisan prostor, čijim se vazdušnim i vodenim prostranstvom otvoreno izvodi serija vojnih vežbi i manevara sa tendencijom da ugrozi ekskluzivan status belog kontinenta. Radi sprečavanja militarizacije, kao eventualnog ishoda antarktičke bezbednosne dileme, autorka umesto individualnih rešenja (poput koncepta strateškog poricanja Australije), predlaže osnivanje Antarktičkog saveta, čije bi države članice imale konsultativan status

Ugovorom o Antarktiku. Zajedno sa državama posmatračima dobile bi priliku da na osnovu neposrednih dijaloga o kreiranju održivih rešenja usvajaju deklaracije kojima se uređuju aktivnosti na Antarktiku. Kao forum za saradnju, Antarktički savet može biti sačinjen od permanentnih radnih tela koja bi podsticala razmenu graničnih pomorskih koordinata i učestvovala u nadzoru antarktičkih aktivnosti. Čini se da bi sa neoliberalnog stanovišta ideja formiranja Antarktičkog saveta bila lepo prihvaćena, kako zbog svoje institucionalne moći tako i zbog psihološkog efekta koji nastaje uspostavljanjem višeg autoriteta. Svaki drugi alternativni scenario može biti konkurentniji, manje kooperativan i povezan sa Antarktikom kao jednim od polarnih katalizatora međunarodnog rivalstva (Scopelliti and Conde Pérez 2016, 676). Pandemija Kovid-19 obeležila je novu etapu međunarodnih odnosa koja, paradoksalno, utiče na antarktički model upravljanja.²⁴ Ometanjem pomorskih aktivnosti, pandemija nanosi veliku štetu naučnim projektima, ali i vojnim strategijama, od kojih bar na kratko čuva polarni mir (Dodds and Hemmings 2020, 539). Naposletku, radom su izneta konkretna zapažanja o akutnoj bezbednosnoj dinamici na Antarktiku, ali i pokrenuta nova pitanja o silama u usponu (*rising powers*) kao glavnim izazivačima bezbednosne dileme u nastajućem multipolarnom svetu.

BIBLIOGRAFIJA

- Abdel-Motaa, Doaa. 2017. "Averting the Battle for Antarctica". *Yale Journal of International Affairs*. <https://www.yalejournal.org/publications/averting-the-battle-for-antarctica>
- Abdenur Erthal, Adriana and Danilo Marcondes Neto. 2014. "Rising Powers and Antarctica: Brazils changing interests". *The Polar Journal* 4 (1): 12-27.
- Almeida Pastl, Guilherme. 2020. "A geopolitica do petroleo no Atlantico Sul". *Revista Maritima Brasileira* 140 (4): 211-221.
- Andrade, Israel de Oliviera, Leonardo Faria de Mattos, Andrea Cancela da Cruz-Kaled and Giovanni Roriz Lyra Hillebrand. 2020. *Brazil in Antarctica: The Scientific and Geopolitical Importance of PROANTAR in*

²⁴ Više o međunarodnim odnosima u doba korone videti u: Trapara 2021, 45-50.

- the Brazilian strategic surrounding area*. Brasil: Instituto de Pesquisa Economica Aplicada.
- Argentina.gob.ar. 2020. "Inició oficialmente la Campaña Antártica de Verano 2020/2021", December 5. <https://www.argentina.gob.ar/noticias/inicio-oficialmente-la-campana-antartica-de-verano>
- [AT] The Antarctic Treaty. 1961. https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_2_AT_Antarctic_Treaty_e.pdf
- BBC. 2021. "China 'indefinitely' suspends key economic dialogue with Australia", May 6. <https://www.bbc.com/news/business-57004797>
- Brady, Ana-Marie. 2010. "China's Rise in Antarctica?". *Asian Survey* 50 (4): 759–785.
- Brady, Ana-Marie. 2014. "China and Antarctica", *Wilson Centre*, May 13. <https://www.wilsoncenter.org/event/china-and-antarctica>
- Bray, Daniel. 2016. "The Geopolitics of Antarctic governance: soeverignty and strategic denial in Australias Antarctic Policy". *Australian Journal of International Affairs* 70 (3): 256–274.
- Byers, Michael and Nicole Covey. 2019. "Arctic SAR and the 'security dilemma'". *International Journal* 74 (4): 499–517.
- Camara, Paulo E. A. S., Ana F. Barros-Platiau, Israel de Oliveira Andrade, Giovanni R. L. Hillebrand. 2020. "Brazil in Antarctica: 40 years of Science". *Antarctic Science* 33 (1): 30–38.
- Cardoso, Nayara Tavares and Bianca Pereira Bitencourt. 2019. "Brasil e China: Oportunidades e Desafios no Atlantico Sul". *Revista Brasileira de Estudos Estratégicos* 11 (22): 57–75.
- Colombo, Andrea. 2019. "The Asian Forum for Polar Sciences: An assessment of regional cooperation". *Advances in Polar Sciences* 30 (1): 1–10.
- de Aguiar, Mônica Heinzelmann Portella and Leonardo Faria de Mattos. 2018. "The Strategic Importance of Antarctica for China and India under Mearsheimer's Offensive Realism". *Brazilian Journal of Strategy and International Relations* 7 (13): 214–234.
- de Mattos, Leonardo Faria and Paulo E. A. S. Camara. 2020. "A ciencia Antarctica como ferramenta geopolitica para o Brasil". *Revista Marítima Brasileira* 140: 15–23.

- Dodds, Klaus and Christy Collis. 2017. "Post-colonial Antarctica". In: *Handbook on the Politics of Antarctica*, edited by Klaus Dodds, Royal Holloway, Allan D. Hemmings and Peder Roberts, 50–68. London: Routledge.
- Dodds, Klaus and Alan D. Hemmings. 2020. "Antarctic Diplomacy in a Time of Pandemic". *The Hague Journal of Diplomacy* 15 (4): 530–541.
- Doyle, Michael W. 1983. "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs". *Philosophy and Public Affairs* 12 (3-4): 205–235.
- Frame, Bob. 2020. "Towards an Antarctic scenarios integrated framework". *The Polar Journal* 10 (1): 22–51.
- Gandra, Rogério Madruga. 2009. "O Brasil e a Antártida: ciência e geopolítica". *Belo Horizonte* 5 (2): 65–74.
- Gandra, Rogério M. and Jefferson Cárdua Simões. 2013. "Dialética Científico-Ambiental na geopolítica Antarctica: repercussão no programa antártico brasileiro (PROANTAR)". *Revista Geonorte* 7 (1): 434–447.
- Godfrey, Mark. 2019. "Argentine Coast Guard opens fire on Chinese fishing vessel", *SeafoodSource*, March 4. <https://www.seafoodsource.com/news/supply-trade/argentine-coast-guard-opens-fire-on-chinese-fishing-vessel>
- Hemmings, Allan D., Donald R. Rothwell and Karen N. Scott. 2012. "Antarctic Security in Global Context". In: *Antarctic Security in the Twenty-First Century*, edited by Allan D. Hemmings, Donald R. Rothwell and Karen N. Scott, 328–337. London: Routledge.
- Hemmings, Alan D., 2017. "Antarctic Politics in a transforming global geopolitics". In: *Handbook on the Politics of Antarctica*, edited by Klaus Dodds, Royal Holloway, Allan D. Hemmings and Peder Roberts, 507–522. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hemmings, Alan D., 2020. "Challenges to Substantive Demilitarisation in the Antarctic Treaty Area". *The Yearbook of Polar Law* 10 (1): 172–194.
- Herring Bazo, Alexia. 2020. "Is the Antarctic's Status Quo Being Challenged by the New Geopolitical Context with the Rise of China as a Global Power?", *iees.es*, April 29. http://www.iees.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2020/DIEEEO42_2020ALEHER_Antartida-ENG.pdf

- Herz, John. 1951. *Political Realism and Political Idealism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Info.defensa. 2021. "Argentina da por finalizada la Campana de Antartica de Verano", April 12. <https://www.infodefensa.com/latam/2021/04/12/noticia-argentina-finalizada-campana-antartica-verano-20202021.html>
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation Under the Security Dilemma". *World Politics* 30 (2): 167-214.
- Joyner, Christopher C., 1989. "Nonmilitarization of the Antarctic: The Interplay of Law and Geopolitics". *Naval War College Review* 42 (4): 83-104.
- Joyner, Christopher C. and Blair G. Ewing. 1991. "Antarctic and the Latin American States: The Interplay of Law". *Georgetown International Environmental Law Review* 4 (1): 1-46.
- Koivurova, Timo and Filip Holiencin. 2017. "Demilitarisation and neutralisation of Svalbard: how has the Svalbard regime been able to meet the changing security realities during almost 100 years of existence?". *Polar Record* 53 (2): 1-12.
- Lee, Wei-Chin. 1990. "China and Antarctica: So Far and Yet So Near". *Asian Survey* 30 (6): 576-586.
- Liu, Nengye. 2019. "The rise of China and the Antarctic Treaty System?". *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs* 11 (2): 120-131.
- Lopes, Davi, Fábio Soares de Oliveira, José João L. L. de Souza and Carlos Ernesto G. R. Schaefer. 2020. "Estudos geográficos sobre a Antártica: geopolítica, solos, relevo e clima". *Revista Ponto de vista* 1 (9): 2-17.
- Lorenzo, Cristian. 2020. "La política detrás de la ciencia: protección y conservación de recursos vivos marinos en la Antártida 2005-2018". *Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia y Seguridad* 15 (1): 117-127.
- Lucotti, Francisco. 2019. "Qué hay detrás de los acuerdos Argentina-China para un Polo Logístico Antártico?", *Sputnik Mundo*, September 19. <https://mundo.sputniknews.com/20190919/que-hay-detras-de-los-acuerdos-argentina-china-para-un-polo-logistico-antartico-1088734885.html>
- McConnell, Fiona. 2017. "Liminal Geopolitics: The Subjectivity and Spatiality of Diplomacy at the Margins". *Transactions of the Institute of British Geographers* 42 (1): 139-152.

- McGee1, Jeffrey, Bruno Arpi and Andrew Jackson. 2020. "'Logrolling' in Antarctic governance: Limits and opportunities". *Polar Record* 56: 1–11.
- Montgomery, Evan Braden. 2006. "Breaking out of the security dilemma: Realism, Reassurance, and the Problem of Uncertainty". *International Security* 31 (2): 151–185.
- Nicklin, Germana. 2020. "The implied border mechanisms of Antarctica: Arguing the case for an Antarctic borderscape". *Borderlands* 19 (1): 27–62.
- Pelcastre, Julieta. 2019. "China confirma seu interesse estrategico na Antartida", *Diálogo*, November 27. <https://dialogo-americas.com/pt-br/articles/china-confirma-seu-interesse-estrategico-na-antartida/>
- Ramutsindela, Maano, Sylvain Guyot, Sebastian Boillat, Frederic Giraut and Patric Botazzi. 2020. "The geopolitics of protected areas". *Geopolitics* 25 (1): 240–266.
- Schweller, L. Randall. 1996. "Neorealism's status-quo bias: What security dilemma?". *Security Studies* 5 (3): 90–121.
- Scopelliti, Marzia and Elena Conde Pérez. 2016. "Defining security in a changing Arctic: helping to prevent an Arctic security dilemma". *Polar Record* 52 (267): 672–679.
- Scott, V. Shirley. 2018. "What lessons does the Antarctic Treaty System offer for the future of peaceful relations in the South China Sea?". *Marine Policy* 87: 295–300.
- Szklarz, Eduardo. 2020. "Argentine Navy Captures Chinese Vessel Fishing Illegally", *Diálogo*, May 19. <https://dialogo-americas.com/articles/argentine-navy-captures-chinese-vessel-fishing-illegally/>
- Tang, Shiping. 2009. "The Security Dilemma: A Conceptual Analysis". *Security Studies* 18 (3): 587–623.
- Tang, Jianye, Li Yunzhou, Yang Xiaoming and Chen Yong. 2020. "Can the presidential diplomacy of China and France promote the East Antarctic marine protected area?". *Marine Policy* 118: 1–4.
- Trapara, Vladimir. 2021. „Međunarodni odnosi u doba korone: preispitivanje koncepta entropije“. *Međunarodni problemi* LXXIII (1): 39–57.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.

- Wang, Sen. 2019. "China's Antarctic program and the Antarctic Treaty System". In: *The Global Race for Antarctica: China VS the Rest of the World?*, edited by Giulia Sciorati, 12–15. Milan: Italian Institute for International Political Studies.
- Wendt, Alexander. 1992. "Anarchy is What States Makes of it". *International Organization* 46 (2): 391–425.
- Woon, Yuan Chih. 2020. "Framing the 'Polar Silk Road': Critical Geopolitics, Chinese scholars and the (Re) Positionings of China's Arctic interests". *Political Geography* 78: 639–667.
- Yermakova, Yelena. 2019. "The Future of the White Continent and its need for democratization", *Italian Institute for International Political Studies*, July 19. <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/future-white-continent-and-need-its-democratization-23527>
- Ziegler, E. Charles. 2020. "A Crisis of Diverging Perspectives: U.S. – Russian Relations and the Security Dilemma". *Texas National Security Review* 4 (1): 12–33.

ANTARCTICA: POLAR AND ATYPICAL SECURITY DILEMMA
IN THE SOUTHERN HEMISPHERE

Abstract: The rise of military activity in the immediate vicinity of Antarctica during the last few years confirms the thesis that the polar games of the great powers reflect the current changes in the modern international order. The rapid increase of military expeditions in this part of the world makes the southern island chain richer for another, nuclear and geographically the most distant country – China. Although the theoretical foundations for understanding polar competition most often originated from the realist school of thought, in this paper, we have applied the concept of security dilemma, which has so far not been observed in the ice belt of the Southern Hemisphere. The situation in which states by heightening military power encourage identical behavior of other actors is characteristic of both polar circles, where the special attributes of the Antarctic security dilemma consist of 1) the status of a demilitarized zone, which limits military maneuvers and exploitation of resources to waters and air close proximity; 2) the absence of a higher, supranational body to control activities in the Antarctic region; 3) the position of Antarctica as the geographically most distant point of China's polar strategy. Therefore, the main hypothesis includes a spiral model of security interactions near the “southern ice cap”, which illustrates a polar and the atypical security dilemma. Dominantly following the qualitative perspective of analysis, the paper applies the case study method focused on the positions of Australia, Argentina, China and Brazil. An undesirable scenario of the Antarctic security dilemma would be the militarization of the wider polar arc, as well as the disruption of the traditional friendship between the two BRICS members, which is why the formation of the Antarctic Council is advocated.

Keywords: Antarctica, China, polar security dilemma.